

z dopisů čtenářů

Sborník transpersonální psychologie

REVIZE A PŘEHODNOCENÍ PSYCHOLOGIE: ODKAZ VÝZKUMU VĚDOMÍ TRVAJÍCÍHO PŮL STOLETÍ

1. část

Souhrn

Vycházejí z poznatků získaných za dobu více než 50 let trvajících výzkumu významné podskupiny změněných stavů vědomí, kterou nazývá „holotropní“, navrhuje autor revizi některých základních předpokladů moderní psychiatrie, psychologie a psychoterapie. Navrhované změny se týkají povahy vědomí a jeho vztahu ke hmotě, dimenzím lidské psyché, ke kořenům emočních a psychosomatických poruch a k terapeutickým strategiím. Ve světle nových poznatků se duchovno jeví jako základní rys lidské psyché i života jako takového. Významným a kontroverzním tématem, které se v kontextu této eseje podařilo probrat jen okrajově, je důležitá role, jakou ve výzkumu vědomí hraje archetypální psychologie a astrologie.

MODERNÍ VÝZKUM VĚDOMÍ A NÁSTUP NOVÉHO PARADIGMATU

V roce 1962 vydal Thomas Kuhn – jeden z nevlivnějších filosofů 20. století – průlomovou knihu *Struktura vědeckých revolucí* (Kuhn, 1962). Na základě 15letého intenzivního studia dějin vědy prokázal, že rozvoj vědomostí o vesmíru dosahovaný různými vědeckými obory není procesem postupného shromažďování poznatků a formulování stále přesnějších teorií, jak se má obvykle za to, nýbrž že tento rozvoj je jednoznačně cyklický a má specifická stadia a charakteristickou dynamiku, kterou lze pochopit, a dokonce předpovědět.

Základním konceptem Kuhnovy teorie, který takový vývoj umožňuje, je *paradigma*. Paradigma lze definovat jako soubor názorů, hodnot a technik sdílených členy vědeckého společenství v tom kterém historickém období. Ovládá myšlení a vědecký výzkum do té doby, než jsou

některé ze základních předpokladů, z nichž vychází, novými poznatky vážně zpochybněny. To vede ke krizi a ke vzniku nápadů směřujících k radikálně novému způsobu nahlížení a výkladu jevů, jež staré paradigma nedokázalo vysvětlit. Nakonec některý z těchto nových výkladů požadované náležitosti splní a stane se tak novým paradigmatem, které lidské myšlení ovládne v dalším období dějin vědy.

Nejznámějšími příklady z dějin posunů paradigmat byly: nahrazení ptolemaiovského geocentrického systému systémem heliocentrickým autorů Kopernika, Keplera a Galilea; vyvrácení Becherovy flogistonské teorie v chemii, kterou uskutečnili Lavoisier a Dalton, jakož i koncepční kataklyzma ve fyzice v prvních třech desetiletích 20. století, které zpochybnilo hegemonii newtonovské fyziky a dalo vzniknout teorii relativity a kvantové fyzice. Posuny paradigmat obvykle zaskočí hlavní proud akademického společenství, jelikož jeho členové mají sklon zaměřovat vládnoucí paradigma za přesný a definitivní popis reality. Tak v roce 1990, krátce před vznikem kvantové a relativistické fyziky, lord Kelvin údajně v proslovu k Britskému společenství pro pokrok vědy prohlásil: „Ve fyzice už není nic nového k odhalení. Zbývá jen měření stále více upřesňovat.“

Za posledních 50 let vykazaly různé metody moderního výzkumu vědomí spoustu „anomálních“ jevů – tedy prožitků a poznatků, které vyvrátily některá všeobecně přijímaná tvrzení moderní psychiatrie, psychologie a psychoterapie týkající se povahy a dimenze lidské psyché, původu emočních a psychosomatických poruch, jakož i účinných léčebných prostředků. Řada těchto poznatků je natolik radikálních, že zpochybňují základní metafyzické předpoklady materialistické vědy ohledně povahy reality a lidských bytostí, jakož i vztahu mezi hmotou a vědomím.

HOLOTROPNÍ STAVY VĚDOMÍ

V tomto pojednání shrnu závěry vyplývající z mého déle než padesátiletého výzkumu významné podskupiny změněných stavů vědomí, pro něž jsem vytvořil název „holotropní“. Dříve než o tomto tématu pojednám, bych rád tento pojem vysvětlil, neboť jej budu v této stati používat opakovaně. Po celá tato léta stál v čele mého zájmu výzkum léčebného, transformativního a evolučního potenciálu změněných stavů vědomí a jejich významná hodnota coby zdroje nových převratných poznatků o vědomí, o lidské psyché a o povaze reality.

Z tohoto úhlu pohledu je termín „změněné stavy vědomí“ (altered states of consciousness), používaný obvykle klinickými praktiky i teoretiky hlavního proudu, nevhodný kvůli jeho jednostrannému důrazu na distorzi neboli pokrivenost „správného způsobu“ prožívání sebe sama a světa. (V hovorové angličtině a ve veterinářském žargonu se termín „změnit“ (alter) užívá pro pojmenování kastrace domácích koček a psů.) Dokonce i termín o něco lepší, a sice „mimořádné stavy vědomí“ (non-ordinary states of consciousness), je příliš obecný, jelikož zahrnuje široké spektrum stavů, které z hlediska hlavního tématu tohoto článku nejsou podstatné, jako je například triviální delirium vyvolané infekčními chorobami, alkoholismem anebo cirkulačními a degenerativními onemocněními mozku. Tyto změny vědomí provází dezorientace, pokles intelektuálních schopností a následná amnézie. Klinicky významné sice jsou, ale léčebný a heuristický potenciál jim chybí.

Pojem „holotropní“ se naproti tomu vztahuje na širokou podskupinu změněných stavů vědomí, jež mají velký teoretický i praktický význam. Tyto stavy zažívají šamanští novicové při zasvěcovacích krizích a později je k léčebným účelům navozují i svým pacientům. Prastaré a domorodé kultury používaly těchto stavů při rituálech přechodu a při léčebných obřadech. Popsali je mystici všech dob a zasvěcenci do starých mysterií smrti a znovuzrození. Postupy, jimiž se tyto stavy navozují, se též vyvinuly a používaly u velkých světových náboženství: hinduismus, buddhismus, janaismus, taoismus, zoroastrismus, křesťanství, judaismus či islám.

Význam holotropních stavů vědomí pro starodávné a domorodé kultury je patrný ze spousty času a energie, jaké členové těchto společenství věnovali rozvoji těchto „*technologí posvátné*“, tedy různým postupům schopným navodit je k rituálním a duchovním účelům. Tyto metody různě kombinují bubnování a další typy poklepů a úderů, instrumentální hudbu, liturgický zpěv, rytmický tanec, změny dechového vzorce a zažívání různých druhů vnímání. Děletrvajícím odloučením od společnosti a smyslová deprivace, jako například při pobytu v jeskyni, na poušti, v ledovém polárním prostředí či ve vysokých horách, hrají rovněž důležitou roli jako prostředky navozující tento stav vědomí. Extrémní fyziologické zásahy k těmto účelům používané zahrnují půst, spánkovou deprivaci, dehydrataci, užití vysoce účinných projímadel, a dokonce působení velké bolesti, mrzačení těla a silné krvácení. Daleko nejúčinnějším nástrojem k vyvolání léčebného účinku a transformačních změněných stavů vědomí však zůstává rituální použití psychedelických rostlin.

Když jsem si jedinečnou povahu této kategorie změněných stavů vědomí uvědomil, skoro jsem nemohl uvěřit, že současná psychiatrie pro tyto prožitky, teoreticky i prakticky tak význačné, nemá žádnou specifickou kategorii a názvosloví. Jelikož jsem hluboce cítil, že si zaslouží být odlišeny od „změněných stavů vědomí“ (altered states of consciousness) a nebyť považovány za projevy vážné duševní poruchy, začal jsem je označovat jako *holotropní*. Toto složené slovo znamená doslova „zaměřený na celistvost“ či „směřující k celistvosti“ (z řeckého výrazu *holos* – celý a *tropol*, *trepein* – směřující někam či jdoucí směrem k něčemu). Výraz holotropní je novotvar, ale je příbuzný s běžně užívaným termínem *heliotropní* – schopnost rostlin se vždy natočit ke slunci.

HOLOTROPNÍ STAVY A DUCHOVNÍ DĚJINY LIDSTVA

Termín holotropní navozuje úhel pohledu, který může být pro průměrného obyvatele Západu překvapivý, a sice, že v našem běžném stavu vědomí se identifikujeme jen s nepatrnou částí toho, kdo skutečně jsme, a že plný rozsah své vlastní existence nevnímáme. Holotropní stavy vědomí mají potenciál nám napomoci si uvědomit, že nejsme jen pouhá „ega uzavřená v kůži“ – jak to označil britský spisovatel a filozof Alan Watts – a že konec konců i my v sobě neseme samotný kosmický tvůrčí princip. Pro lepší pochopení můžeme použít i výrok připisovaný francouzskému paleontologovi a filozofovi Pierru Teilhardovi de Chardin, že „nejsme lidské bytosti prožívající duchovní zážitky, nýbrž duchovní bytosti prožívající zážitky lidské.“

Tato ohromující myšlenka není nová. V prastarých indických upanišádách stojí odpověď na otázku: „Kdo jsem?“ ve znění „Tat tvam asi.“ Tato stručná věta v sanskrtu znamená doslova: „Ty jsi to,“ neboli „Jsi božství.“ Chce se tím říci, že nejsme jen „*namarupa*“ – pojmenování tvar (tělo/ego), ale že naše nejhlubší identita v sobě nese i boží jiskru skrytou v nás (*atman*) a v konečné fázi totožnou s nejvyšším univerzálním principem, tvůrcem všehomíru (Brahman). Hinduismus však není jediným náboženstvím, které k tomuto objevu dospělo. Toto zjištění týkající se lidské identity s božstvím představuje i největší mysterium tvořící základ všech velkých duchovních tradic. Název tohoto principu by mohl znít tao, Buddha, Šiva (či kašmírský šivaismus), Kosmický Kristus, Pleroma a mnoho dalších. Holotropní prožitky mají potenciál nám odhalit naši skutečnou identitu a náš kosmický status (Grof, 1998), což někdy probíhá postupně, jindy v podobě velkých průlomů.

MODERNÍ VÝZKUM VĚDOMÍ A PSYCHOLOGIE BUDOUČNOSTI

Psychedelický výzkum a rozvoj intenzivních psychoterapeutických prožitkových technik ve 2. polovině 20. století přeřadil holotropní stavy z kategorie negramotných kultur do kategorie moderní psychiatrie a psychoterapie. Terapeu-

ti těmto přístupům otevření, kteří je v praxi začali používat, mimořádný léčebný potenciál holotropních stavů potvrdili a objevili jejich hodnotu podobnou zlatým dolům revolučně nových informací o vědomí, lidské psyché a povaze reality. Pozoruhodné vlastnosti holotropních stavů jsem si uvědomil v roce 1956, když jsem se jako začínající psychiatr a dobrovolník zúčastnil experimentu s LSD-25. Při tomto pokusu, kde byl farmakologický účinek LSD kombinován s vystavením silnému stroboskopickému světlu (mozkové vlny „nabuzujícímu“ či „utlumujícímu“), jsem zažil úchvatný zážitek kosmického vědomí (Grof, 2006).

Tento zážitek ve mně probudil celoživotní zájem o holotropní stavy. Výzkum těchto stavů se mi stal vášní, profesí i posláním. Od té doby se většina mé klinické a badatelské činnosti zaměřuje na systematický výzkum léčebného, transformativního, heuristického a evolučního potenciálu těchto stavů. Půl století, které jsem tomuto výzkumu vědomí věnoval, pro mě znamenaly jedinečné dobrodružství objevování a sebeobjevování. Přibližně polovinu tohoto času jsem strávil vedením psychoterapie pomocí psychedelických látek, nejprve v Československu v pražském Výzkumném ústavu psychiatrickém a poté v USA, v Marylandském psychiatrickém výzkumném středisku v Baltimoru, kde jsem se zapojil do posledního přežívajícího psychedelického výzkumného programu. Od roku 1975 provozuji s manželkou Christinou holotropní dýchání, vysoce účinnou metodu terapie a sebezkoumání, kterou jsme společně vyvinuli na Esalenském institutu v Big Sur v Kalifornii. Za ta léta jsme rovněž mnoha lidem asistovali při spontánních epizodách změněných stavů vědomí – psychospirituálních krizích (spiritual emergencies), jak je s Christinou označujeme (Grof & Grofová, 1989, 1991).

V psychedelické terapii se holotropní stavy navozují podáním psychoaktivních látek, jako je LSD, psilocybin, meskalin a tryptamin, neboli amfetaminové deriváty. V holotropním dýchání se vědomí mění zrychleným dýcháním v kombinaci s evokativní hudbou a energií uvolňující práci s tělem. Při duchovních krizích nastupují holotropní stavy vědomí spontánně uprostřed každodenního života a jejich příčina zůstane obvykle neznámá. Jsou-li správně pochopeny a podpořeny, pak mají tyto příhody mimořádný léčebný, transformační, a dokonce evoluční potenciál.

Kromě toho jsem seokrajově zabýval i mnoha jinými obory, které s holotropními stavy vědomí více či méně souvisejí. Spoustu času jsem strávil i výměnou informací s antropology a účastí na posvátných obřadech domorodých kultur v různých částech světa s požitím i bez požití psychedelických rostlin, jako je peyote, ayahuasca či houby lysohlávký. Tyto průzkumy s sebou nesly i kontakty s různými severoamerickými, mexickými, jihoamerickými a africkými léčiteli a šamany. Vešel jsem do blízkého kontaktu i s představiteli různých duchovních směrů, jako je vipassaná, zenový a vadžrajánský buddhismus, siddha jóga, tantra a řád křesťanských benediktinů.

Další obor, jemuž jsem se hluboce věnoval, je thanatologie, mladý vědní obor, zabývající se zážitky blízké smrti a psychologickými a duchovními aspekty umírání a smrti. Koncem 60. a začátkem 70. let minulého století jsem se zúčastnil širokosáhlého výzkumného projektu zkouma-

jícího účinky psychedelické terapie na lidi umírající na rakovinu. Měl jsem i čest se osobně seznámit a spolupracovat s některými z nejvýznamnějších okultistů a parapsychologů naší epochy, s pionýry laboratorního výzkumu vědomí a terapeutů, kteří vyvinuli a uvedli do praxe velice účinné techniky zážitkové terapie, jež holotropní stavy vědomí navozují.

Moje počáteční setkávání se s holotropními stavy byla svízelná a intelektuálně i emočně pro mě znamenala velikou výzvu. V prvních letech mého laboratorního a klinického výzkumu psychedelik jsem byl každodenně bombardován poznatky a výsledky pozorování, na něž mě studium medicíny a psychiatrie nepřipravilo. Přesněji řečeno jsem zakoušel a viděl věci, jež byly v kontextu vědeckého světónázoru, jaký nám byl na lékařské fakultě vštěpován, nemožné a neměly by se vůbec stát. A přesto, tyto zdánlivě nemožné věci se děly stále dokola. Tyto „anomální jevy“ jsem ve svých článcích a knihách již popsal (Grof, 2000, 2006).

Někdy koncem minulého století mi zavolala Jane Bunkerová, moje vydavatelka z nakladatelství New York Press při státní univerzitě, která vydala řadu mých knih. Navrhla mi, abych napsal knihu, která by shrnula poznatky z mého výzkumu do jednoho svazku a která by sloužila jako úvod k mým knihám již vydaným. Navrhla také, abych se zaměřil na všechny zkušenosti a výsledky mých výzkumů, které současně vědecké teorie neumějí vysvětlit, a navrhl přehodnocení našeho myšlení, které tyto revoluční poznatky přijme. To byla „lačka vysoko zdvižená“, ale i velká příležitost. Rychle se blížily mé sedmdesáté narozeniny a po celém světě probíhal výcvik nové generace instruktorů holotropního dýchání. Manuál pojednávající o veškerém učivu, jež bylo předmětem výcvikových seminářů, jsme opravdu potřebovali, a tu byla nabídka, jak nám ho zajistit.

Výsledkem byla kniha se záměrně provokativním názvem: „Psychologie budoucnosti.“ Radikální revize našeho pojetí vědomí a lidské psyché ve zdraví i v nemoci, kterou jsem navrhl, se dělí do těchto částí:

1. Povaha vědomí a její vztah ke hmotě
2. Kartografie lidské psyché
3. Architektura emočních a psychosomatických poruch
4. Účinný terapeutický mechanismus
5. Psychoterapeutická strategie a sebezkoumání
6. Úloha duchovna v lidském životě
7. Význam archetypální astrologie pro psychologii

Dle mého názoru jsou to tyto oblasti, jež vyžadují drastické přehodnocení našeho uvažování. Bez nich zůstane naše pochopení psychogenetických, emočních a psychosomatických poruch a jejich léčby povrchní, neuspokojivé a nekompletní. Psychiatrie a psychologie bude postrádat skutečné pochopení povahy a zdroje duchovna a významné role, jakou sehrává v lidské psyché a v univerzálním schématu světa. Mnoho potenciálně léčebných a transformačních prožitků bude diagnostikováno mylně jako psychózy a léčeno potlačovacími léky. Dále pak široké spektrum zkušeností a poznatků z výzkumu holotropních stavů zůstane zcela nepochopeno jako „anomální jevy“ – tedy příhody, které by se podle současných vědeckých paradigmat neměly vůbec přihodit. Pro profesionály z oborů duševního

zdraví bude i nadále obtížné přijmout silný léčebný účinek psychedelických látek vyvolaný prožitky, které jsou stále ještě vnímány jako psychotické, jak ostatně vyplývá i z terminologie: experimentální psychóza, psychotomimetika či halucinogeny, které kliničtí odborníci a akademici hlavního proudu používají místo názvosloví vztahujícího se k hlubokým dynamickým procesům lidské psyché.

Vezmu-li v potaz svou vlastní počáteční rezistenci vůči omračujícím prožitkům a poznatkům nashromážděným při výzkumu holotropních stavů, jakož i jevům, které je provázejí (například neuvěřitelné synchronicity), nepřekvapilo by mě, kdyby se výše uvedené návrhy setkaly v akademickém společenství se silným odporem. Je to pochopitelné, když si uvědomíme, jak velký rozsah a jak radikální povahu nezbytná koncepční revize obnáší. Akademické a klinické kruhy hlavního proudu tíhnou k „matení map a území“ a k tomu, že současné teorie o vědomí a lidské psyché ve zdraví i nemoci považují za definitivní a přesný popis reality (Bateson, 1972). Nehovoříme zde o mozaice menšího rozsahu, technicky zvané „hypotézy ad hoc“, nýbrž o hlubokém a zásadním přepracování celého základu. Výsledné koncepční kataklyzma by bylo svou podstatou a rozsahem přirovnatelné k revoluci, které museli čelit fyzikové v prvních třech desetiletích 20. století, když se museli odklonit od newtonovské fyziky k fyzice kvantové a relativistické. V určitém smyslu by to znamenalo i logický doplněk k radikálním změnám v pochopení hmotného světa, které ve fyzice již proběhlo.

V dějinách vědy se lidé, kteří navrhli tak dalekosáhlé změny v panujícím paradigmatu své doby, s přílišným nadšením nesetkávali. Jejich myšlenky byly zprvu zavrhovány jako výplody nevědomosti, chybného úsudku, nedostatečného vědeckého poznání, podvodu, anebo dokonce vyšinutosti. Jde mi už na devadesát let a to je období, kdy se vědci většinou snaží vyhodnotit svou profesionální dráhu a shrnout závěry, k nimž svým badáním dospěli. Za více nežli půl století výzkumu prožitků holotropních stavů jak mých vlastních, tak i těch, které zažilo mnoho mých transpersonálně orientovaných kolegů, jsem nashromáždil takové množství důkazů na podporu radikálně nového pochopení vědomí a lidské psyché, že jsem ochoten se chopit úkolu a popsat toto pojetí v jeho úplnosti, plně si vědom jeho kontroverzní povahy. To, že zmíněné nové pojetí zpochybňuje nejzákladnější metafyzické předpoklady materialistické vědy, by nemělo být dostatečným důvodem k jeho zavržení. Bude-li odmítnuto či přijato, by měl rozhodnout budoucí nestranný výzkum těchto holotropních stavů.

POVAHA VĚDOMÍ A JEHO VZTAH KE HMOTĚ

Podle současného vědeckého světonázoru je vědomí průvodní jev hmotných procesů, údajně produktem komplexnosti neurofyzilogických procesů mozku. Tato teorie je předkládána s velkou autoritou jako samozřejmý fakt, prověřený až za hranice jakékoliv rozumné zpochybnitelnosti. Když ji nicméně podrobíme bližšímu zkoumání, zjistíme, že jde jen o základní metafyzický předpoklad, který fakty

podepřen není a ve skutečnosti poznatkům moderního výzkumu vědomí odporuje. Máme mnohočetné klinické a experimentální důkazy dokládající hlubokou vzájemnou souvislost mezi anatomii, fyziologií a biochemií mozku na straně jedné a stavy vědomí na straně druhé. Žádné z těchto zjištění však nezvratně neprokazuje, že vědomí opravdu v mozku vzniká. Dokonce i důmyslné teorie formulované na základě moderního výzkumu mozku, jako je například tvrzení Stuarta Hameroffa, že odpověď na otázky týkající se problematiky vědomí může přinést pochopení kvantových procesů probíhajících v mikrotubulech mozkových buněk na molekulární a supramolekulární úrovni (Hameroff, 1987), jsou žalostně nedostatečné k přemostění propastné vzdálenosti mezi hmotou a vědomím a neschopné vysvětlit, jak hmotné procesy vědomí vytvářejí.

Že vědomí vzniká ze hmoty, se prostě předpokládá jako samozřejmé a zjevné na základě metafyzické domněnky o prvořadosti hmoty ve vesmíru. Avšak v celých dějinách vědy doposud nikdo nepředložil věrohodné vysvětlení toho, jak hmotné procesy vědomí vytvářejí, ba ani nepřinesl nápad, jak tento problém uchopit. Pro ilustraci zde můžeme uvést knihu Francise Cricka (Crick, 1994) *Ohromující hypotéza: Vědecké hledání duše (The Astonishing Hypothesis: The Scientific Search for the Soul)*; na jejímž přebalu čteme velice vzrušující příslib: „Vědec – držitel Nobelovy ceny objasňuje vědomí.“

Crickova „ohromující hypotéza“ je stručně uvedena hned v úvodu jeho knihy: „Vy, vaše radosti a strasti, vaše paměť i touhy, vaše vnímání osobní totožnosti a svobodná vůle, není ve skutečnosti nic víc než reakce velkého uskupení nervových buněk a k nim přidružených molekul. (Ten, kdo jste, není) nic víc nežli shluk neuronů“ (str. 3). V úvodu knihy, „za účelem zjednodušení problematiky vědomí“, ji Crick redukuje na problém optického vnímání. Překládá imponující experimentální důkaz o tom, že zrakové vjemy souvisejí s konkrétními fyziologickými, biochemickými a elektrickými procesy probíhajícími ve zrakovém aparátu, počínaje sítnicí a subokcipitálním kortexem. Tam diskuse končí, jakoby tímto způsobem byl problém vědomí uspokojivě vyřešen.

Ve skutečnosti právě zde problém naopak začíná. Co to je, co dokáže přetvořit chemické a elektrické procesy v mozku na vědomý prožitek smysluplné a přesné kopie předmětu, který pozorujeme v plné barevnosti, a promítnout ho do trojrozměrného prostoru? Imponující problematika vztahu mezi *jevy* = *phenomena* (věci tak, jak je vnímáme) *anoumena* (skutečností, jak existuje sama o sobě = *Dinge an sich*) byla srozumitelně formulována Immanuel Kantem (Kant, 1781/1999). Vědci se soustřeďují na ten aspekt problému, na nějž mohou odpověď nalézt – tedy hmotné procesy v mozku. Problému mnohem záhadnějšímu – tedy jak fyzikální procesy v mozku vědomí vytvářejí – příliš mnoho pozornosti věnováno není, neboť je nesrozumitelný a neřešitelný.

Postoj, jaký západní věda vůči této záležitosti zaujala, připomíná známý súfijský příběh. Jedné temné noci mulah Nasredin, satirická súfijská postava, se po kolenou plazí pod pouliční lampou. Všimne si ho soused a ptá se: „Co to tam děláš? Hledáš něco? Nasredin mu odpoví, že tam hledá ztracený klíč, a soused se nabídne, že mu s tím pomůže. Když nějakou chvíli klíč marně hledají, pomocník

už toho má dost a začne se pít po podrobnostech: „Nic tady nevidím! Víš to určitě, že jsi ten klíč ztratil opravdu tady? Nasredin zavrtí hlavou a ukáže směrem do tmy, mimo prostor ozářený světlem lampy. „Tady jsem ho neztratil, ale někde tamhle!“ Pomocník nechápe a vyzvídá dál: „Tak proč ho hledáš tady a ne tam?“ „Protože tady je světlo a vidím tu. Tam ve tmě bychom neviděli vůbec nic.“

Podobným způsobem se materialističtí vědci otázce původu vědomí systematicky vyhýbají, protože tuto záhadu v rámci jejich koncepční struktury vyřešit nelze. Představa, že vědomí je produktem mozku, není přirozeně zcela nahodilá. Její zastánci, ve snaze toto tvrzení podpořit, se obvykle odvolávají na velké množství specifických poznatků z neurologie, neurochirurgie a psychiatrie. Vzájemné propojení anatomie, neurofyziologie a biochemie mozku s vědomím je nepopiratelné a těsné. Problematická není povaha předkládaných důkazů, nýbrž závěry, které jsou z nich vyvozovány. Ve formální logice se tento typ mylné představy nazývá *non sequitur* – argumentace, jejíž závěr z jejího výchozího zjištění nevyplývá. Zatímco tyto experimenty jasně prokazují, že vědomí je s neurofyziologickými a biochemickými procesy mozku úzce spjato, s otázkou o povaze a původu vědomí souvisí pouze okrajově.

Mylnost tvrzení, že původ vědomí lze přičítat pouze hmotným a biologickým procesům, je zjevná, podíváme-li se blíže na vztah mezi televizním přijímačem a jeho vysíláním. Takové přirovnání je k pochopení situace mnohem vhodnější, protože pojednává o systému, který vytvořil sám člověk, a princip jeho fungování je obecně známý. Výsledný příjem televizního programu, kvalita obrazu a zvuku, to vše naprosto zásadním způsobem záleží na správném fungování televizního přístroje a jeho součástek. Jejich případná porucha se projeví ve velmi zřetelných a specifických změnách kvality programu. Některá porucha vede ke zkreslení tvarů, barev či zvuku, zatímco jiná k interferencím mezi jednotlivými kanály atp. Stejně tak jako neurolog, který využívá změny ve vědomí pacienta jako diagnostický nástroj, televizní opravář dokáže z povahy těchto anomálií zjistit, která složka a které konkrétní součástky fungují špatně. Když se zjistí, v čem problém spočívá, oprava nebo výměna těchto součástek poruchu odstraní.

Jelikož základní principy televizní technologie známe, je nám jasné, že televizní přijímač vysílání program pouze zprostředkuje, ale nevytváří ho. Rozesmálo by nás, kdyby se někdo pokoušel rozebírat a zkoumat veškeré tranzistory, relé a obvody televizního přijímače a analyzovat všechny jeho dráty ve snaze pochopit, jak tento přijímač televizní programy tvoří. I kdybychom toto scestné úsilí dovedli až na molekulární, atomovou a subatomovou úroveň, stále bychom neměli ani nejmenší tušení, proč se v určitou dobu na obrazovce objeví kreslený film s Mickey Mousem, kdy seriál Star Trek anebo hollywoodská klasika. Skutečnost, že existuje tak těsná souvislost mezi fungováním televizoru a kvalitou vysílaného programu, nutně neznamena, že se veškeré tajemství programů skrývá v přístroji samotném. A přesto přesně tento druh závěru činí materialistická věda ze srovnatelných údajů o mozku a o jeho vztahu k vědomí.

Ve skutečnosti existuje veliké množství důkazů o přesném opaku, lépe řečeno o tom, že mozek za určitých okol-

ností dokáže fungovat nezávisle na svém hmotném podkladu a umí vykonávat funkce, které schopnosti mozku dalece přesahují. Nejlépe to dokládá existence mimotělních zážitků (OOBEs = out of body experiences). Může k nim dojít samovolně nebo mohou být navozeny různými způsoby, jako je šamanský trans, psychedelická sezení, hypnóza, prožitková psychoterapie a zejména zážitky blízké smrti (NDEs = near death experiences). Při všech těchto stavech se vědomí může od těla oddělit a zároveň si smyslové vnímání uchovat, přičemž se dokáže volně přemísťovat do různých míst v těsné blízkosti i do míst velice vzdálených. Zvláštní pozornost si zaslouží „ověřitelné mimotělní stavy“, kdy nezávislá prověrka potvrdí, že prožívající v tomto stavu okolní prostředí vnímá správně a přesně. V situacích blízkých smrti jsou schopni ověřitelné mimotělní stavy prožít i lidé od narození slepí z organických příčin (Ring & Cooper, 1999; Ring & Valarino, 1998). Existuje mnoho dalších druhů transpersonálních jevů schopných přesně zprostředkovat informace o různých aspektech vesmíru, které mozkiem dotyčného člověka dosud neprošly, a nemohl si je tudíž zapamatovat (Grof, 2000).

Materialistická věda dosud nedokázala předložit žádný přesvědčivý důkaz toho, že vědomí je produktem neurofyziologických pochodů v mozku. Svůj současný postoj si dokáže uchovat pouze za cenu přehlížení, mylného výkladu, nebo dokonce zesměšňování velkého množství poznatků dokazujících, že vědomí dokáže existovat a fungovat nezávisle na těle a na hmotných smyslech. Tyto důkazy přináší parapsychologie, antropologie, výzkum LSD, zážitková psychoterapie, thanatologie, i studium holotropních stavů vědomí. Veškeré tyto obory již nashromáždily úctyhodné množství poznatků, které jednoznačně prokazují, že lidské vědomí je schopno vykonávat mnoho věcí, které mozek (tak, jak ho vnímá věda hlavního proudu) v žádném případě nedokáže, a to představuje prvořadou a neoddiskutovatelnou tvář života.

KARTOGRAFIE LIDSKÉ PSÝCHÉ

Tradiční akademická psychiatrie a psychologie pracuje s modelem lidské psýché omezeným na postnatální biografii a na lidské nevědomí tak, jak ho popsal Sigmund Freud. Podle Freuda začíná naše psychologická historie až po narození. Novorozenec je *tabula rasae* neboli nepopsaná deska. Naše psychologické fungování je dáno vzájemnou interakcí biologických instinktů a vlivů, které nám život od narození tvarovaly – kvalita rané péče, způsob nácvičky na nočníček, různá psychosexuální traumata, rozvoj superega, naše reakce na oidipovský trojúhelník, vzájemné vztahy v rodině, jakož i konflikty a traumata, která nás postihla v dalším životě. Kdo z nás vyroste a jak budeme psychologicky fungovat, o tom rozhoduje naše postnatální historie osobní a mezilidská.

Freudovo individuální nevědomí je rovněž v podstatě derivát naší postnatální historie. Je to archiv toho, co jsme už zapomněli, odmítli jako nepřijatelné nebo vytěsnili. Toto podsvětí naší psýché, neboli *id*, jak to Freud nazýval, je říše ovládaná primitivními instinktivními silami. Freud popsal vztah mezi vědomou psýché a nevědomím za použití svého známého přirovnání k ponořenému

ledovci. To, o čem jsme se domnívali, že je to celá naše psyché, je její pouhá malá část, tak jako se nad hladinou vynořuje pouze část ledovce. Psychoanalýza zjistila, že mnohem větší část naší psyché srovnatelná s ponořenou částí ledovce je nevědomá, nevíme o ní, ale ovládá naše myšlení a chování.

Řada Freudových teoretických spekulací a terapeutických tvrzení byla teoretiky a klinickými odborníky vážně zpochybněna. Jeho celkový model psyché, omezující se na postnatální biografii a lidské nevědomí, byl nicméně moderní psychologií a psychiatrií přijat. Ale při práci s holotropními stavy vědomí, navozenými psychedeliky, jakož i různými prostředky nedrogovými, stejně tak jako s těmi, které vznikají spontánně, se ukazuje, jak je tento model žalostně nedostačující. Abychom vysvětlili veškeré jevy, k nimž v těchto stavech dochází, musíme naše chápání dimenzí lidské psyché drasticky přehodnotit. Kromě *postnatální biografické roviny*, kterou tento model s tradiční psychologií sdílí, zahrnuje tato nová rozšířená kartografie ještě další dvě oblasti.

První z těchto oblastí lze nazvat *perinatální*, protože se úzce váže k traumatu biologického porodu. Tato sféra nevědomí obsahuje paměť plodu na prožitky jednotlivých fází porodu, včetně emocí a tělesných pocitů. Tyto vzpomínky tvoří čtyři odlišné prožitkové shluky, z nichž každý se váže k jedné fázi porodu. Zvolil jsem pro ně název *Bazální perinatální matrice (BPM I–IV)*. První BMP se skládá ze vzpomínek na pokročilý prenatální stav krátce před nástupem porodu. Druhá BPM se vztahuje k první fázi porodu, kdy se začínají projevovat děložní stahy, ale děložní hrdlo doposud není otevřené. Třetí BPM odráží zápas směřující ke zrození, jakmile se děložní hrdlo rozšíří. A poslední, čtvrtá BPM obsahuje vzpomínky na vynoření se do světa, tedy na porod vlastní. Obsah těchto matic se neomezuje jenom na vzpomínky plodu, nýbrž každá jeho část představuje rovněž selektivní otevření se oblastem historického a archetypálního kolektivního nevědomí, obsahujícího témata podobné zážitkové kvality. Podrobný popis fenomenologie a dynamiky perinatálních matic lze najít i v různých mých publikacích (Grof, 1975, 2000).

Oficiální postoj akademické psychiatrie je takový, že biologický porod není v paměti uchován a že psychologické trauma nepředstavuje. Obvyklý důvod popírání možnosti zapamatování si porodu je ten, že mozková kůra novorozence není ještě dost zralá na to, aby prožitek takové události dokázala zprostředkovat a uložit. Přesněji řečeno, kortikální neurony nejsou doposud plně „*myelinizovány*“ – tedy obaleny ochrannou tukovou substancí, zvanou *myelin*. Tento argument se kupodivu neuplatňuje k popření existence a významu vzpomínek na kojenecké období, na porod bezprostředně navazující. Psychologický význam prožitků v orálním období, a dokonce utváření citového pouta (*bonding*) – výměna pohledů a tělesný kontakt matky s dítětem okamžitě po porodu – bývá hlavním názorovým proudem porodníků, pediatrii dětských psychiatrů všeobecně uznáván a potvrzován (Klaus, Kennell, & Klaus 1995, Kennell & Klaus, 1998).

Argumentace o myelinizaci nedává smysl a je v rozporu s vědeckými důkazy různých druhů. Je dobře známo, že schopnost pamatovat si prokazují i organismy, které mozkovou kůrou vůbec nemají. V roce 2001 získal ame-

rický neurolog rakouského původu Erik Kandel Nobelovu cenu ve fyziologii za výzkum paměťového mechanismu mořských slimáků *Aplysia*, živočichů nesrovnatelně primitivnějších než novorozenec. Tvrzení, že novorozenec si není vědom toho, že se narodil, a že není schopen si to zapamatovat, je v příkrém rozporu s rozsáhlým výzkumem prenatálního vývoje, který prokázal extrémní citlivost plodu již od raného vývojového prenatálního stadia (Moon, Lagercrantz, & Kuhl, 2010, Tomatis, 1991; Whitewell, 1999). Nejpravděpodobnější vysvětlení této do očí bijící logické nesrovnalosti v uvažování klinických a akademických odborníků, kteří prošli přísným vědeckým výcvikem, je psychologické potlačení a vytěsnění hrůzostrašných vzpomínek na porod vlastní.

Pro druhou transbiografickou doménu nové kartografie je nejvýstižnější název *transpersonální*, protože zahrnuje bohatou škálu prožitků, v nichž vědomí překračuje hranice těla/ega a obvyklá omezení lineárního času a trojrozměrného prostoru. Dochází tudíž k prožitkové identifikaci s jinými lidmi, se skupinami lidí, s jinými formami života, nebo dokonce s elementy života anorganického. Překonání časové bariéry přináší prožitkový přístup k ancestrálním, rasovým, kolektivním, fylogenetickým a karmickým vzpomínkám. Přesto existuje ještě další kategorie transpersonálních prožitků, která nás dokáže uvést do říšekolektivního nevědomí a kterou švýcarský psychiatr C. G. Jung nazval archetypální. Přebývají tam mytologické postavy, témata a sféry všech kultur a věků, a to i takové, o nichž nemáme žádné intelektuální povědomí (Jung, 1959).

Individuální vědomí může dosáhnout i těch nejzazších hranic identifikace s absolutnem kosmického vědomí, neboli s tvůrčím principem vesmíru. Je to zřejmě nejhlubší zážitek, jakého lze v holotropních stavech vědomí dosáhnout – identifikace se suprakosmickou a metakosmickou prázdnotou, s prvotní prázdnotou a nicotou, jež si je vědoma sama sebe. Tato prázdnota má paradoxní povahu; má podobu *vakua*, neboť postrádá jakýkoliv konkrétní tvar, ale je zároveň i *plná*, protože budí dojem, že v potenciální podobě obsahuje veškeré stvoření. Takovýto prožitek zřejmě souvisí s konceptem *PSI* neboli *akašického pole*, jak jej vyjádřil světově proslulý teoretik systémů a filosof Ervin Laszlo. Podle něj je zdrojem veškerého stvoření subkvantové pole, v němž vše, co se stane, zůstává holograficky zaznamenáno. Laszlo toto pole přirovnává ke konceptu *kvantového vakua*, zformulovaného soudobými fyziky (Laszlo, 2003, 2004).

Existence a povaha transpersonálních prožitků popírá některé základní předpoklady materialistické vědy. Stojí totiž na tak zjevně absurdních tvrzeních, jako je relativita a nahodilá povaha veškerých fyzických hranic, nelokální propojení vesmíru, komunikace prostřednictvím neznámých prostředků a kanálů, paměť bez hmotného podkladu, nelineárnost času, nebo vzájemně propojené vědomí všech žijících organismů, a to dokonce se hmotou anorganickou. Řada transpersonálních prožitků se týká mikrokosmu a makrokosmu, oblastí lidským smyslům běžně nedostupných či sahajících do prehistorických období předcházejících vzniku slunečního systému, vzniku planety Země a živých organismů, rozvoji nervového systému i objevení se lidského druhu *homo sapiens*.

Vzhledem k tomu, že jsem strávil déle než půl století výzkumem transpersonálních prožitků, nemám žádných pochyb o tom, že mnohé z nich, ne-li většina, jsou ontologicky reálné a nejsou výplodem metafyzických spekulací, lidské představivosti ani patologických procesů mozku. Bylo by nanejvýš mylné je zahrnout jako produkty primitivní pověřivosti nebo projevy choromyslnosti, jak se to často stává. Každý, kdo by takto chtěl postupovat, by měl nejprve nabídnout přesvědčivé vysvětlení, proč o tomto druhu prožitků už v minulých dobách a v mnoha historických epochách vypovědělo v takové hojnosti tolik lidí různých kultur a ras. Takový člověk by měl rovněž objasnit, proč se tyto prožitky vyskytují stále dál i u dnešních moderních lidí, a to za tak různorodých okolností, jako je sezení s podáním různých psychedelických látek, při zážitkové psychoterapii, při meditacích účastníků systematické duchovní praxe, v prožitcích blízké smrti, jakož i v průběhu spontánních epizod psychospirituálních krizí. Podrobné pojednání o transpersonálních sférách, včetně popisů příkladů různých druhů transpersonálních prožitků, lze najít

v různých mých publikacích (Grof, 1975, 1985, 1987, 2000).

Z pohledu tohoto rozsáhlého modelu psyché, bychom mohli parafrázovat Freudovo přirovnání psyché k ledovci. Můžeme říci, že všechno, co freudovská analýza o lidské psychice objevila, představuje pouze špičku ledovce vyčnívajícího z vody. Výzkum holotropních stavů vědomí následně umožnil probádat zbytek ledovce ukrytý pod hladinou, který pozornosti Freuda a jeho následovníků unikl, s výjimkou pozoruhodných odpadlíků, jimiž jsou Otto Rank a C. G. Jung. Mytolog Joseph Campbell, známý svým břitkým irským humorem použil odlišné metafory: „Freud rybařil a seděl přitom na velrybě.“

konec 1.části,
dokončení a seznam literatury v příštím čísle

MUDr. Stanislav Grof
Mill Valley, Kalifornie, USA

Překlad: Mgr. Jitka Badoučková

Jiří Štětina a kolektiv

ZDRAVOTNICTVÍ A INTEGROVANÝ ZÁCHRANNÝ SYSTÉM PŘI HROMADNÝCH NEŠTĚTÍCH A KATASTROFÁCH

Obsáhlá monografie je zcela nové přepracované a doplněné vydání mimořádně čtenářsky úspěšné publikace, která vyšla v roce 2000 pod názvem „Medicína katastrof a hromadných neštěstí“.

Za uplynulých více než 13 let došlo k významnému vývoji jak v oblasti organizace a spolupráce jednotlivých složek integrovaného záchranného systému, tak v oblasti technických zařízení. Jsou k dispozici i četné nové zkušenosti při likvidování katastrof a hromadných neštěstí nejen v zahraničí, ale i v tuzemsku. To vše vedlo k tomu, že autorský kolektiv pod vedením MUDr. Jiřího Štětiny od

základu publikaci přepracoval a aktualizoval. Autorský kolektiv čítá více než 30 předních odborníků.

Kniha je určena všem složkám integrovaného záchranného systému – pracovníkům krizového managementu, členům záchranných týmů a zejména zdravotníkům-záchrannářům – a v neposlední řadě i klinickým pracovníkům a dalším pracovníkům tohoto systému.

Dvojbarevná publikace je bohatě doložena obrazovými přílohami – v knize je 60 tabulek, 50 černobílých schémat, grafů, obrázků a v barevné příloze více než 40 dalších barevných ilustrací.

999 Kč, Grada Publishing, první vydání, 557 stran, dvoubarevně,
160 × 240 mm, brožované